

Verbo-nominale constructies van het type Dt. Einfluss haben (auf) - Ndl. invloed hebben (op)

door

MICHAEL HINDERDAEL

0. In de laatste decennia hoort men vaker de klacht dat talen als het Nederlands en het Duits een toenemende neiging tot het gebruik van zgn. naamwoordstijl (Renkema 1979, 43-45) gaan vertonen. Daarbij worden naast het gebruik van werkwoorden of werkwoordsvormen met een nominale functie (b.v. gesubstantiveerde infinitieven, abstracta uit werkwoorden) vooral constructies geïntroduceerd van het type „tot uiting brengen – zum Ausdruck bringen” i.p.v. „uiten – ausdrücken” of ook „gebruik maken – Gebrauch machen” i.p.v. „gebruiken – gebrauchen”. Er wordt weliswaar toegegeven dat in een aantal gevallen het gebruik ervan te verdedigen is, anderzijds blijft men echter vasthouden aan de waarschuwing dat „een opeenhoping van zelfstandige naamwoorden” een tekst „saai en eentonig (kan) maken” (Renkema 1979, 45). In dit kort bestek willen wij enkele kenmerken van dergelijke constructies van dichterbij onderzoeken. Wij willen tevens nagaan of toch niet soms een paar belangrijke functies van zo'n verbindingen over het hoofd worden gezien. Wij beperken ons bij dit alles in hoofdzaak tot een bespreking van het type „Einfluß haben – invloed hebben”, en dit om twee redenen:

- a) Het genoemde type is tot de niet-prepositionele verbo-nominale constructies te rekenen. Niet-prepositioneel omdat het in tegenstelling tot andere verbo-nominale constructies geen voorzetsel bevat (vgl. bv. zu Hilfe kommen – ter hulp komen). Uiterlijk zien deze verbindingen er dus uit als een samenvoeging van een werkwoord met een direct object. Ze onderscheiden zich nochtans daarvan omdat het werkwoord een groot deel van zijn oorspronkelijke betekenis verloren heeft en omdat het nomen altijd een abstract substantief is; als zodanig vormen ze trouwens een min of meer vaste verbo-nominale eenheid. Tot nog toe heeft men in de desbetreffende literatuur – die overigens hoofdzakelijk op het Duits of het Engels betrekking heeft – vooral aandacht besteed aan het type met voorzetsel. Voor een tamelijk uitvoerige bibliografie en voor een verge-

lijking van enkele vormkenmerken van dergelijke prepositionele verbindingen in het Duits en het Nederlands verwijzen wij naar Hinderdael 1981.

- b) Binnen de groep van de niet-prepositionele verbo-nominale constructies blijken die met „haben – hebben” een niet onbelangrijke plaats in te nemen. In het door ons geanalyseerde corpus waren zij in elk geval het sterkst vertegenwoordigd.

1. Alvorens de eigenlijke bespreking van de „haben – hebben”-groep aan te vatten, belichten we in het kort enkele reeds vluchtig vermelde kenmerken van de niet-prepositionele verbo-nominale constructies (hieronder afgekort als VNC); ze worden gewoonlijk gebruikt als criteria ter afbakening t.o.v. gewone werkwoord – direct object-verbindingen. Een overlapping met de algemeen voor prepositionele VNCs geldende criteria is hier onvermijdelijk; in de Duitse taalwetenschap is het trouwens niet ongewoon beide te beschouwen als verschillende morfosyntactische typen van één en hetzelfde verschijnsel, het zgn. Funktionsverbgefüge (d.w.z. een verbinding van een „Funktionsverb” en een „Funktionsnomen”). Ook zijn deze criteria niet nieuw aangezien ze zowel in Duitse als Engelse publicaties rond dit thema geregeld terugkeren. Wij menen ons grotendeels bij Müller 1978, 105-107 te kunnen aansluiten die als 3 belangrijkste karakteristieken opsomt:

- 1) het nomen in de VNC is een abstractum; bovendien vertoont het dikwijls morfologisch enge banden met een of ander werkwoord- of adjectieflexeem:
- b.v. Rache nehmen, wraak nemen
 – sich rächen, zich wreken
 Klarheit schaffen, klaarheid scheppen
 – klar, klaar.
- 2) meestal bestaat dan ook de mogelijkheid de VNC door een „synthetische” vorm, d.w.z. door een morfologisch verwant enkelvoudig werkwoord te vervangen:
- b.v. Gebrauch machen, gebruik maken
 – gebrauchen, gebruiken.

Indien dit niet het geval zou zijn, is over het algemeen wel een omschrijving met een andere „synthetische” werkwoordsvorm of met een corresponderende verbinding „koppelwerkwoord + adjectief” mogelijk:

- b.v. das macht mir Spaß – das freut mich
 hij heeft daarin geen aandeel – hij is daarin niet betrokken
 die Güte haben, de goedheid hebben
 – so gut sein (wollen),
 zo goed (willen) zijn.

- 3) het werkwoord verliest een groot deel van zijn oorspronkelijke betekenis. De in het Duits algemeen verspreide term „Funktionsverb” – hiermee bedoeld is een werkwoord dat met die woordklasse enkel nog de vormkenmerken gemeen heeft – is nochtans niet volledig adequaat, aangezien uit een aantal reeksen van verschillende „Funktionsverben” met hetzelfde nomen het betekenisonderscheidende karakter ervan duidelijk blijkt :
b.v. ein Ende haben, machen, nehmen, setzen
bevel geven, hebben, krijgen.

Dit neemt niet weg dat doorgaans het nomen in de VNC als het rijkst aan informatie kan worden beschouwd. Müller 1978, 111 toont dit aan met behulp van de accentverhoudingen in de zin.

Met deze 3 genoemde eigenschappen hangen dan rechtstreeks of onrechtstreeks een reeks transformationele restricties samen. De meeste ervan gelden ook voor prepositionele VNCs en werden reeds uitvoeriger besproken in Hinderdael 1981. We beperken ons hier tot een opsomming van de belangrijkste :

- Restricties bij een pronominaliseringstransformatie :
 - b.v. das neue Verfahren fand in dieser Fabrik Anwendung
 - * was fand das neue Verfahren in dieser Fabrik ?
 - * das neue Verfahren fand das in dieser Fabrik
het nieuwe procédé vond toepassing in deze fabriek
 - * wat vond het nieuwe procédé in deze fabriek ?
 - * het nieuwe procédé vond het in deze fabriek.
 - Het nomen moet gerealiseerd worden, anders wordt de zin ongrammaticaal :
 - b.v. die Polizei macht dem Streik ein Ende
 - * die Polizei macht dem Streik
de politie maakt een einde aan de staking
 - * de politie maakt aan de staking.
 - Cleft-transformatie is onmogelijk :
 - b.v. man hat Interesse dafür
 - * was man dafür hat, ist Interesse
 - * es ist Interesse, was man dafür hat
men heeft belangstelling daarvoor
 - * wat men daarvoor heeft, is belangstelling
 - * het is belangstelling dat men daarvoor heeft.
- Deze test valt o.i. nochtans niet altijd even negatief uit :
- b.v. hij heeft bewondering voor die man
 - ? het is bewondering dat hij voor die man heeft
hij geeft een (bevestigend) antwoord
 - ? het is een (bevestigend) antwoord dat hij geeft.

- Het werkwoord in de VNC kan niet zoals zijn homonieme tegenhanger in de werkwoord - direct object-verbinding door naar de betekenis verwante werkwoorden worden vervangen :

b.v. er hat Abschied genommen

- hij heeft hem goede raad gegeven

er hat ein Buch (genommen

(gegriffen

(geklaut

- hij heeft hem een hemd (gegeven
(geschonken
(gekocht.

- Hiermee hangen ook de beperkingen nauw samen die bij een gapping-transformatie optreden. Die lijkt immers enkel mogelijk te zijn bij nevenschikte zinnen indien het werkwoord in beide zinnen dezelfde functie heeft, d.w.z. ofwel „hoofdwerkwoord” is ofwel als deel van een VNC fungeert :

b.v. er bereitete uns einen Kaffee und ein Ei

er bereitete uns Freude und Schmerzen

* er bereitete uns einen Kaffee und Freude

zij schonk hem een zoon en een dochter

dat schonk hem voldoening en genoeg

* zij schonk hem genoeg en een dochter.

Deze beide voorgaande transformationele restricties zijn een duidelijke reflex van het betekenisverschil dat tussen het „hoofdwerkwoord” en zijn tegenhanger in de VNC bestaat. Ze tonen ook aan hoezeer zulke VNCs als entiteiten te beschouwen zijn. Waarschijnlijk is het precies die eenheid die Van Es bij het geven van de term „stereotyperingen” aan zo’n verbindingen inspireerde. Zijn formele notatie „subject + (Vf. + A4) + voorzetselvoorwerp” voor voorbeelden als „voor die zaak heeft men veel belangstelling” laat dit in elk geval sterk vermoeden (Van Es 1966, 138). Overigens beklemtoont Van Es hiermee ook dat het de VNC in zijn geheel is die de syntactische omgeving bepaalt. Vgl. ook :

diese Kritik *hat Bezug* auf sein letztes Buch

deze kritiek *heeft betrekking* op zijn laatste boek.

Toch blijft ondanks die „stereotypering” een zekere produktiviteit gewaarborgd. Hoe zijn immers anders reeksen als

Antwort, Auftrag, Befehl, Erlaubnis, ... geben

bijval, interesse, sympathie, toestemming, ... vinden

te verklaren ?

Hier moeten wij wel toegeven dat de impulsen daarvoor bij niet-prepositionele VNCs vooral van het werkwoord en minder van het nomen uitgaan. Bij prepositionele VNCs zijn de moge-

lijkheden tot „reeksvorming” uitgaande van het nomen – zeker voor het Duits – groter. Bij de beoordeling van de grammaticaleiteit van de in dergelijke reeksen voorkomende verbindingen begeeft men zich echter al vlug op glad ijs, omdat dikwijls niet helemaal duidelijk is of de door het systeem geprogrammeerde VNCs wel degelijk door de gangbare norm worden geaccepteerd :

b.v. ? Ablehnung, Verkauf finden

naar het voorbeeld van : Aufnahme, Nachfrage finden

? repleik, verbod geven

naar het voorbeeld van : antwoord, toestemming geven.

Een aantal criteria op grond van formele kenmerken, zoals het lidwoordgebruik, verplichte enkelvoudsvorm en beperkte attribueringsmogelijkheden bij het nomen, zijn voor de niet-prepositionele VNCs minder betrouwbaar dan voor de prepositionele zodat daarop niet dieper wordt ingegaan. De geringe betrouwbaarheidswaarde ervan wijst er echter al op dat de „stereotypering” hier niet zo ver is doorgedrongen.

2. De opgesomde kenmerken en criteria bieden geen garantie voor een waterdichte afbakening van niet-prepositionele VNCs. We sluiten ons dan ook aan bij Esau 1976 die – zij het dan voor de prepositionele VNCs – poneert dat tussen vrije werkwoord – direct object-verbindingen, VNCs en de versterde idiomen geen vaste grenzen vast te leggen zijn. Zijns inziens gaat men beter uit van een „continuum” gaande van volle produktiviteit naar non- produktiviteit met daartussenin ergens een groep van VNCs. Zo ontstaat wel een zekere ruimte voor persoonlijke interpretatie maar dat lijkt ons bij de analyse van een uit een aantal teksten gedistilleerd corpus van VNCs eerder een voor- dan een nadeel te zijn.

Voor ons verder onderzoek van de „haben – hebben”-groep steunen wij op een corpus van verbindingen opgetekend bij de lectuur van 4 min of meer moderne Duitse en 4 Nederlandse romans of novellen ; naar de omvang zijn het Duitse en het Nederlandse deelcorpus enigszins vergelijkbaar. Het gaat om :

- Heinrich Böll : Ansichten eines Clowns – 1963, 253 S.
- Friedrich Dürrenmatt : Der Richter und sein Henker – 1955, 118 S.
- Günther Grass : Katz und Maus – 1961, 139 S.
- Walter Jens : Nein – 1968, 295 S.
- Hella Haasse : De ingewijden – 1957, 388 p.
- Ivo Michiels : Het afscheid – 1960, 154 p.
- Harry Mulisch : De diamant – 1954, 183 p.
- Jan Wolkers : Een roos van vlees – 1963, 194 p.

Hoewel wij ons ervan bewust zijn dat nominale stijl eerder kenmerkend is voor administratieve of wetenschappelijke taal dan voor literaire teksten, maakten wij toch deze keuze omdat wij in een latere fase ook met behulp van vertalingen contrastief Duits-Nederlands wilden werken; vanzelfsprekend is het gemakkelijker een vertaling van een literair werk op de kop te tikken dan een vertaling van een administratieve of wetenschappelijke tekst.

3. Het corpus bestaat uit 596 VNCs van het type „haben – hebben” + nomen: 241 Duitse en 355 Nederlandse. In beide talen vormen zij de belangrijkste groep binnen de niet-prepositionele VNCs (Dt. $\pm 35\%$ – Ndl. $\pm 34\%$). Ook blijkt dat dit type VNC en de niet-prepositionele VNCs in het algemeen numeriek gezien in het Nederlands vaker voorkomen dan in het Duits; tot dezelfde conclusie kwamen we reeds vroeger m.b.t. de prepositionele VNCs (cfr. Hinderdael 1981, 344-345).

3.1. Uitgaande van het nomen kunnen wij onze VNCs verder in 2 groepen indelen:

– een eerste groep (type 1) bevat een nomen dat naar de vorm eng verwant is met een of ander werkwoordlexeem:

b.v. Freude, Kenntnis, Umgang, den Verdacht + haben

betekenis, het geloof, de overtuiging, de wens + hebben.

Hierbij dient uitdrukkelijk te worden beklemtoond dat niet zozeer de vraag of het nomen dan wel het corresponderend werkwoord ouder is, voor het onderbrengen in deze groep doorslaggevend is. Vandaar ook dat substantieven als „Interesse, Respekt – interesse, respect” hiertoe worden gerekend, ondanks het feit dat de overeenkomstige „-ieren, -eren”-werkwoorden duidelijk daarvan zijn afgeleid. Strikt genomen kunnen enkel met deze nomina gevormde VNCs als analytische verbindingen (met corresponderende „synthetische” werkwoorden) worden beschouwd. Wij illustreren dat met twee voorbeelden:

b.v. ..., und er brauchte auch *keinen* anderen Gedanken zu *haben*. (WJ 109)

= \pm ... und er brauchte auch nichts anderes zu *denken*.

..., hij *had* maar *één verlangen*, drinken, en naakt in koud water liggen, ... (HH 236)

= \pm ..., hij *verlangde* maar *één* ding, drinken, en naakt in koud water liggen, ...

Het met het nomen corresponderende werkwoord kan echter ook een van een oorspronkelijk deverbativum nieuw gevormde afleiding zijn:

b.v. Absicht – beabsichtigen; Abscheu – verabscheuen
invloed – beïnvloeden.

Wij rekenen tot deze groep tenslotte ook de VNCs die een van een adjectief afgeleid nomen bevatten en door een overeenkomstige verbinding „koppelwerkwoord zijn + adjectief” kunnen worden vervangen :

b.v. Ob die Gesetze der Logik auch auf der Polizei *Gültigkeit hätten*, wisse er natürlich nicht, ... (FD 80) = ± Ob die Gesetze der Logik auch für die Polizei *gültig seien*, ...

In gespreide formaties, zodat men nooit *zekerheid had* omtrent hun positie. (HM 120) = ± ..., zodat men nooit *zeker was* omtrent hun positie.

- een tweede groep (type 2) bevat een nomen dat geen naar de vorm verwant werkwoordlexeem heeft :

b.v. Angst, Glück, die Pflicht, Spaß + haben
de idee, koorts, reden, schuld + hebben.

Het kan echter ook voorkomen dat naast het nomen wel een morfologisch verwant werkwoord bestaat dat niet de inhoud van de VNC weergeven kan :

b.v. Mühe haben - sich mühen
Aussicht haben - aussehen
de indruk hebben - indrukken.

Het corresponderend werkwoord is soms intussen ook verdwenen of verouderd :

b.v. Abneigung haben - sich abneigen
aanleiding hebben - aanleiden.

Ons corpus vertoont voor beide talen meer VNCs van het type 2 dan van het type 1 (Dt. type 1 : 104 = ± 43 % ; type 2 : 137 = ± 57 % ; Ndl. type 1 : 158 = ± 45 % ; type 2 : 197 = ± 55 %). Dit betekent dus een licht overwicht voor de niet-echte analytische VNCs. Een relatief groter aantal verschillende nomina in type 1 (type 1 : Dt. 48 - Ndl. 45 ; type 2 : Dt. 27 - Ndl. 45) toont echter aan dat in type 2 meer groepsvorming rond bepaalde vaak voorkomende VNCs plaatsvindt ; het meest opvallend daarbij zijn Dt. „Angst haben (40 vb.), Lust haben (15 vb.)” en Ndl. „zín hebben (23 vb.), lust hebben (10 vb.), recht hebben (18 vb.)”. Toch wordt de grootste groep gevormd door de tot het type 1 behorende Nederlandse verbinding „het gevoel hebben” (60 vb.). Gelet op het overwicht van type 2 kan men uit het voorgaande in ieder geval afleiden dat niet alle VNCs zomaar met een overeenkomstig synthetisch werkwoord kunnen worden gelijkgeschakeld. In wat volgt verlaten wij deze indeling en richten wij onze aandacht op de door een VNC uitgedrukte inhoud.

3.2. De betekenis van een VNC is samengesteld uit het „betekenis-arme” werkwoord „haben – hebben” en de betekeniscomponenten van het nomen.

Meestal heeft „haben – hebben” geen andere functie dan het uitdrukken van een toestand (of eigenschap) die door het nomen nader wordt gekarakteriseerd. Het subject is daarbij te beschouwen als een soort „Experienter” waarop de beschreven toestand of eigenschap van toepassing is. In ieder geval kan een VNC met „haben – hebben” geen „Agens” als subject hebben (deze vorm van selectie noemt Müller 1978, 115 de „grove” selectie) :

b.v. ..., wenn der Künstler gerade *das Gefühl hat*, so etwas wie Feierabend zu haben. (HB 100)

... maar hij *had* nog niet de *overtuiging* dat hij daarin zonder moeite kon doordringen. (HH 284)

„Haben – hebben” drukt het resultaat uit van een voorafgaande causatieve handeling en het daaruit voortvloeiende beginnende proces. Voor bepaalde VNCs met „haben – hebben” kan men zelfs deze 3 trappen reconstrueren door enkel het werkwoord in de VNC te veranderen (cfr. ook Bieberle 1979, 22-23) :

b.v. Handeling	Proces	Toestand
Vertrauen schenken	bekommen	haben
Verständnis zeigen	finden	haben
(een) bezoek brengen	krijgen	hebben
verdenking koesteren	krijgen	hebben.

Het is echter niet voor elke VNC mogelijk zo'n volledig uitgewerkt schema op te stellen.

Er zijn immers ofwel bepaalde leemten in het taalsysteem, ofwel vult men bepaalde plaatsen binnen het schema met enkelvoudige of samengestelde werkwoordsvormen op :

b.v. Handeling	Proces	Toestand
(berechtigen)	(berechtigt werden)	Berechtigung haben
–	het plan opvatten	het plan hebben.

Dat bij de verbinding van een „betekenisarm” werkwoord met een nomen tot een VNC restricties bestaan schrijft Müller 1978, 115 toe aan zgn. „predikaatsinterne” selectie.

Een onderverdeling van onze VNCs (vgl. ook Daniels 1962, 54 en Müller 1978, 128 ff.) in 3 grotere betekenisgroepen is mogelijk voor de meeste van onze voorbeelden :

– VNCs die lichamelijke of geestelijke emotionele toestanden uitdrukken :

b.v. Durst, Fieber, Hunger, Schmerzen

– Abscheu, eine Abneigung, die Absicht, Achtung, Angst, Freude, Sehnsucht, ... haben

dorst, honger, pijn, slaap

– afkeer, angst, argwaan, eerbied, genegenheid, lust, medelijden, ... hebben.

– VNCs die de aan- of afwezigheid van menselijke communicatie uitdrukken :

b.v. Bedenken, eine Frage, Umgang, ... haben

bezwaar, commentaar, contact, een gesprek, kritiek, ruzie, ... hebben.

– VNCs die het resultaat van de werking van buitenaf uitdrukken :

b.v. Anweisung, die Aufgabe, Befehl, Grund, die Pflicht, eine Vorladung, ... haben

recht, reden, de taak, ... hebben.

Uit de voor deze betekenisgroepen gebruikte omschrijving blijkt indirect dat een „globale” selectierestrictieregel (cfr. Müller 1978, 115) bestaat tussen de genoemde groepen VNCs met „haben – hebben” en het subject, nl. het subject moet het kenmerk „levend” dragen.

De weinige voorbeelden met een niet-levend subject (Dt. 14 – Ndl. 25) behoren waarschijnlijk niet tot één van de 3 groepen :

b.v. ..., in einem Zustand, der sich von dem des Wächters nicht mehr so unterschied, wie es äußerlich *den Anschein hatte*. (WJ 97)

..., eigenaardigheden van hem zouden *terugslag hebben* op het aanzien en de eer van zijn familie, ... (HH 83).

..., dat zij nu werkelijk bij het dorp hoorde, al *had* het soms *de schijn* van het tegendeel, ... (HH 118)

In zekere zin problematisch zijn ook voorbeelden waarin het subject verpersoonlijkt is :

b.v. Es gab keine Stadt, in der die Läden nicht *das gleiche Aussehen hätten* : ... (WJ 63)

... : dat het goddelijke op aarde *de keus heeft* om te verschijnen met roof en moord ... of niet te verschijnen. (HM 148)

3.3. Richten wij onze aandacht nu op enkele formele en syntactische kenmerken van onze VNCs.

– Het nomen staat gewoonlijk in het enkelvoud ; een enkele keer, vooral dan in het Duits, treedt een meervoud op (Dt. 14 – Ndl. 6) :

b.v. Der Büroangestellte Heldt *hatte* ebensowenig *Aussichten*, glimpflich davonzukommen, wie ... (WJ 110)

..., zij *had* ook *bezwaren* tegen de keiharde brokken ge-roosterd brood, ... (HH 39)

Meestal is daarnaast ook enkelvoud mogelijk :

b.v. Der Bauer Paul Willers *hatte* wenig *Aussicht*, gut davon-zukommen. (WJ 109)

... de enige in het dorp ... die voluit *bezwaar had* tegen de komst van de vreemde vrouw. (HH 87)

In enkele gevallen komt alleen meervoud voor :

b.v. Ich hätte gern Näheres gewußt, ob sie *Schmerzen gehabt* hatte, ... (HB 120)

Ich *hatte* keine *Bedenken*, sie anklagen zu lassen, ... (WJ 273)

Wij hebben voor dit laatste enkel Duitse voorbeelden in onze materiaalverzameling, maar ook het Nederlands kent dergelijke gevallen :

b.v. zorgen hebben.

De meervoudsvorm maakt het geheel meestal concreter en be-klemtoont de veelvuldigheid van het door het nomen genoemde. Dat kan nog versterkt worden door een bezittelijk voornaam-woord :

b.v. Er *hatte* seine *Anweisungen*, und offenbar mußte er alles ablesen (WJ 140)

Vaak treedt ook een adjectief op :

b.v. Gosschalk *had* eigen *redenen* om de jongen liever niet dan wel te zien. (HH 176)

- Een onderzoek naar de voorbepaling(en) van de VNC toont aan dat zowel in de Duitse als in de Nederlandse voorbeelden de grootste groep gevormd wordt door VNCs waarbij een lid-woord (Dt. 42,7 % - Ndl. 34,9 %) ontbreekt :

b.v. Aber ich *habe* *Respekt* vor dem, der den Schmied getötet hat ; ... (FD 29)

... anders *heb* je *last* van de rook. (JW 168)

In een zeer klein aantal gevallen wordt het nomen in de VNC dan wel bepaald door een adjectief dat de graad uitdrukt waarin het nomen aanwezig is (Dt. 6,7 % - Ndl. 5,6 %) :

b.v. Er war, ..., ein Jahr älter als wir, *hatte auffallende Abscheu* vor den üblichen Sauereien der Tertianer. (GG 23)

... : die buitenlanders *hadden* altijd overal *onzinnige haast* mee. (HH 85)

Het onbepaald lidwoord komt niet zo vaak voor (Dt. 14,9 % - Ndl. 9,5 %) ; daarenboven is het relatief dikwijls vergezeld van een adjectief (Dt. 33,3 % - Ndl. 26,4 %) :

b.v. ..., aber irgendwie, so schien mir, *hatte* ich ein *Recht* dar-auf, von ihm etwas zu bekommen. (HB 162)

..., und sicherlich *hat* man auch *eine bestimmte Absicht*, wenn man Ihnen gerade die harmlosesten Bilder zeigen läßt. (WJ 149)

..., de ander *had een voorkeur* voor havenkroegen met harmonikamuziek en rood licht, ... (HH 190)

..., tegenover het kleine kind Rina, dat nooit *een bewuste herinnering* aan haar kon *hebben*, ... (HH 330)

Zeker in verbinding met adjectieven als „ander-bestimmt; andere-bepaalde” krijgt de VNC met onbepaald lidwoord een concreter karakter.

VNCs met een bepaald lidwoord zijn (iets) frequenter (Dt. 16,6% – Ndl. 23,9%).

b.v. Ich *hatte das Gefühl*, als wäre mein Knie so dick und rund wie ein Gasometer. (HB 153)

Er is er hier maar één die *het recht heeft* om te schelden. (HM 111)

Uit de voorbeelden blijkt dat in die gevallen zeer dikwijls een nabepaling volgt, bij voorkeur onder de vorm van een bijzin of een beknopte bijzin. Soms is het bepaald lidwoord syntactisch gezien onvermijdelijk :

b.v. Ich *habe nicht das geringste Interesse* an ihnen. (WJ 131)

Maar als je er veertig tegelijk de dood injaagt *heeft* het *niet de minste invloed* op je zaak. (JW 55)

Sie scheinen keineswegs *die nötige Achtung* zu *haben*, die in Ihrer Lage nur zu angebracht wäre. (WJ 30)

..., hij zou *het gevoel hebben van een nederlaag*, wanneer hij niet afrondde wat hij nu eenmaal begonnen was. (HH 21)

Indien nog een adjectief voorkomt (Dt. 30% – Ndl. 7%) dient het bepaald lidwoord gewoonlijk ter versterking van de graad waarin dat adjectief het nomen positief of negatief specificceert :

b.v. Er hatte damals *den genialen Einfall gehabt*, das Waisenhaus für den Endkampf zu mobilisieren. (HB 187)

..., plotseling *had ze de gekke gedachte* dat hij niet getrouwd was uit dezelfde vrees : ... (IM 125)

Bij een niet onbelangrijk aantal voorbeelden staan onbepaalde voornaamwoorden („kein, jeder, aller, wenig, enig, viel, ... – geen, weinig, enig, veel, zo'n, genoeg, ...”) binnen de voorbepaling (Dt. 22% – Ndl. 30,4%). „Kein – geen” (eventueel + adjectief) is daarin verreweg het sterkst vertegenwoordigd (Dt. 16,6% – Ndl. 26,2%).

b.v. Schmied muß *keine Ahnung* von der Absicht des Mannes *gehabt* haben, ... (FD 20)

..., eine Frau, die *kein anderes Bestreben hatte*, als Sie zu verraten. (WJ 105)

Gosschalk voelde plotseling scherp, dat zij *geen aandacht* meer zou *hebben*, ... wanneer zij beseftte dat het hem er niet om te doen was de godinnen van hun voetstuk te stoten, integendeel. (HH 200)

Hij had *geen uitgesproken* of zelfs maar *bewuste kritiek*. (HH 53)

Sommige van die verbindingen met „kein – geen” komen zo vaak in het gewone taalgebruik voor dat men ze bijna als lexicaliseerd mag beschouwen :

b.v. keine Ahnung, keinen Sinn, keinen Zweck haben
geen belang, geen zin hebben.

Tot slot vermelden wij nog het bezittelijk, het aanwijzend en het vragend voornaamwoord als mogelijke voorbepalingen (samen Dt. 3,7 % – Ndl. 1,1 %). Voor het bezittelijk voornaamwoord geldt wel als restrictie dat het co-referent moet zijn met het subject van de zin :

b.v. Ich *habe meine Gründe*, von der Regel abzuweichen. (WJ 137)

Samenvattend kan men stellen dat zowel voor het Duits als voor het Nederlands geen algemene regels voor het lidwoordgebruik in niet-prepositionele VNCs uit onze materiaalverzameling af te leiden zijn. Een bepaald lidwoord maakt de betekenis van de VNC concreter ; meestal komt echter geen lidwoord voor, in veel mindere mate een onbepaald lidwoord, maar dan dikwijls met een adjectief. In heel wat gevallen is dat adjectief de enige mogelijkheid om het in de VNC genoemde verbale begrip nader te bepalen omdat een corresponderend werkwoord geen overeenkomstig bijwoord als bepaling bij zich kan hebben :

b.v. Genau in dem Augenblick, wo ich *das ungeheuer erregende Gefühl habe*, ganz normal zu sein, ... (HB 100)

– * erregend fühlen.

De vertrouwelijke gesprekken, ..., hadden geen *essentiële betekenis gehad*. (HH 66)

– * essentieel betekenen.

- In heel wat gevallen heeft het nomen in de VNC ook een nabepaling (Dt. 65,6 % – Ndl. 76 %). Daartoe behoren naar de vorm voorzetselgroepen en bijzinnen.

De meeste voorzetselgroepen hebben een vast voorzetsel :

b.v. ..., „ich habe eine ebenso unerklärbare wie unüberwindbare Abneigung gegen Pflaumen.“ (HB 194)

Ich hatte Mitleid *mit ihm*. (HB 168)

Zij moest maar geduld hebben *met de bitterheid en het verdriet van twee ouderwordende mensen*. (HH 321)

De Amerikanen hadden kennelijk geen begrip *van de gevoelsnuances die ...* (HH 99)

Meestal is het nomen bepalend bij de keuze van het voorzetsel. Soms zijn twee voorzetsels bij één en dezelfde VNC mogelijk met weinig of geen verschil in betekenis :

b.v. ... : er wollte eben nur sagen, in diesem Augenblick, wo er Lust *darauf* hatte, mit mir sagen. (HB 184)

Aber immer, wenn sie Lust *dazu* hatte, hatte von uns keiner Lust *dazu*. (HB 184).

Hij had *er* geen plezier *in*, ... (HM 21)

Daar hebben we wat een plezier *om* gehad. (JW 58)

Het voorzetsel in de voorzetselgroep is echter niet noodzakelijk vast. Vgl. b.v. :

Ik heb het van m'n maat die vanmorgen dienst had *op de lijn*. (IM 123)

Bij de bijzinnen gaat het meestal om beknopte bijzinnen met „zu + Inf. - (om) te + inf.“ :

b.v. Der Richterapparat aber hat die Aufgabe, *die Maschine in Gang zu halten ...* (WJ 53)

... plotseling had hij erg veel haast *om thuis te zijn, ...* (IM 17)

In mindere mate komen ook „daß - dat“-zinnen, indirecte vraagzinnen of andere types bijzinnen voor :

b.v. Bei Sommerwild habe ich immer den Eindruck, *daß er genauso gut Kur- oder Konzertdirektor, ... sein könnte*. (HB 110)

..., maar hij had nog niet de overtuiging *dat hij daarin zonder overmoed kon doordringen*. (HH 284)

Ich habe keine Ahnung, *wie wir miteinander stehen*. (HB 92)

Ich hatte das Gefühl, *als wäre mein Knie so dick und rund wie ein Gasometer*. (HB 153)

Elin had het gevoel *alsof zij langzaam maar zeker werd ingemetseld*. (HH 328)

Wij hebben ook (Duitse) voorbeelden voor betrekkelijke bijzinnen (met een bepaald lidwoord voor het nomen) en voor een hoofdzin met bijzinfunctie die als nabepaling voorkomen :

- b.v. Sie scheinen keineswegs die nötige Achtung zu haben, die in Ihrer Lage nur zu angebracht wäre. (WJ 30)
 Und wieder hatte er das Gefühl, das er seit Jahren schon kannte, ... (WJ 284)
 Ich hatte den Eindruck, sie rechnete gar nicht damit, daß Künstler „richtig heiraten“. (HB 160)

De meeste van deze nabepalingen zijn valentiegebonden (t.o.v. het nomen) maar facultatief, d.w.z. ze zijn weglaatbaar. Een klein aantal zijn als vrije bepalingen te beschouwen.¹

- 3.4. Tot slot behandelen wij nog kort enkele belangrijke functies van VNCs met „haben – hebben” die in het voorgaande niet of niet genoeg aan bod kwamen.
- Een VNC kan de zinsinhoud een algemener karakter geven doordat vergeleken met een corresponderende synthetische werkwoordsvorm een zinsdeel onuitgedrukt kan blijven :
 b.v. „Niemand hatte eine Ahnung”, beruhigte ihn Lutz. (FD 107)
 – maar : etwas ahnen.
 Overigens had hij telkens weer driftig commentaar, als hij zag waar zij woonde op het ogenblik van hun ontmoeting, ... (HH 382)
 – maar : iets commentariëren.
 - Van die mogelijkheid wordt weliswaar slechts in een minderheid van onze voorbeelden gebruik gemaakt.
 - Het is soms gemakkelijker het nomen in de VNC op de een of andere manier te bepalen dan dat met een overeenkomstig werkwoord of een overeenkomstige parafraze het geval is :
 b.v. Da ich brennenden Durst hatte, wollte ich mir aus der Kirche noch ein Glas Wasser holen. (WJ 10)
 – maar : * brennend trinken wollen, * mich düstret brennend.
 Vooral de burgerlijke autoriteiten hadden een werkzaam aandeel in het gelach. (HM 177)
 – maar : * werkzaam betrokken zijn in.
 - Een VNC heeft soms een iets andere inhoud dan zijn parafraze :
 b.v. ..., da sagte sie, ich sei eben ein kompletter Materialist und hätte kein Verständnis für Opfer, Leid, Schicksal, Größe der Armut. (HB 216)
 ..., zij had ook geen begrip van de omstandigheden. (HH 357)

1. Voor de bepaling van de substantiefvalentie, vgl. ook Sommerfeldt-Schreiber 1977.

De corresponderende werkwoorden „verstehen” en „begrijpen” hebben een ruimere inhoud dan „Verständnis haben für” (= verstaan en begrip kunnen opbrengen) en „begrip hebben van” (= zich kunnen voorstellen).

- Een VNC kan het perfectief-terminatieve aspect (cfr. Hoffmann, 1972, 175) van de handeling beter tot uitdrukking brengen. Hierop werd reeds gewezen bij de bespreking van de betekenis van het werkwoord in de VNC (toestand als resultaat van een causatieve handeling en het daaruit voortvloeiende beginnende proces) en gedeeltelijk ook bij de analyse van de voorbepaling.
- Voor het gebruik van een VNC kunnen ook communicatieve overwegingen bepalend zijn. Door een opsplitsing van de werkwoordelijke inhoud in een betekenisarm werkwoord + een nomen vormt dat nomen ineens de betekenisarm in de zin en kan dan ook als rhema van de zin van het „Funktionsverb” worden gescheiden. Dit heeft het dubbele voordeel dat veel meer nadruk op de inhoud van het door het nomen uitgedrukte kan worden gelegd en dat gemakkelijker binnen de geldende woordvolgorderegels kan worden gemanoeuvreed :
b.v. Fast alle *haben* diesen *Wunsch*. (WJ 53)
Besuch hatten wir in unserer Wohnung nur einmal *gehabt*. (HB 141)
..., zij praatte om zichzelf te rechtvaardigen, zij had *argwaan*, ... (HH 205)
- In enkele gevallen kan de VNC met „haben – hebben” ook als een variante voor een passieve constructie worden beschouwd :
b.v. „Ich *hatte Befehl*, Sie zu schonen,” sagte der Offizier, ... (WJ 146)
Je *hebt* bezoek (HH 214).
- Tenslotte zijn er ook nog stilistische factoren, pogingen tot stijlvariatie e.d. die tot het gebruik van VNCs kunnen leiden. Hierop wordt echter niet dieper ingegaan.

4. In onze inleiding zijn wij ervan uitgegaan dat VNCs tot op zekere hoogte – en met de nodige afgrenzingsproblemen ! – als een afzonderlijke groep verbindingen kunnen worden beschouwd. Met het onderzoek van de „haben – hebben”-groep, de belangrijkste groep binnen de niet-prepositionele VNCs, hopen wij te hebben aangetoond dat voor het Duits en het Nederlands inderdaad een aantal kenmerken voorhanden zijn die een afzonderlijke beschrijving van zulke VNCs rechtvaardigen. Uit de bespreking van de functies die door VNCs kunnen worden uitgedrukt, mag tevens gebleken zijn dat men het begrip „naamwoordstijl”, waarmee men

het voorkomen van o.a. VNCs nogal afkeurend beoordeelt, soms iets voorzichtiger moet hanteren.

Ons onderzoek heeft in ieder geval duidelijk gemaakt dat ook niet-prepositionele VNCs in het Nederlands vaker optreden dan in het Duits. Anderzijds blijken de meeste voor de ene taal geldende kenmerken ook voor de andere taal van toepassing te zijn. Vanzelfsprekend zou deze analyse pas volledig zijn indien ook consequent de verschillen tussen Duitse en Nederlandse VNCs waren uitgewerkt.

BIBLIOGRAFIE

- BIEBERLE, B. 1979. *Semantische Analyse der Funktionsverben*. Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte 57, 21-24. Berlin.
- DANIELS, K. 1963. *Substantivierungstendenzen in der deutschen Gegenwartssprache*. Düsseldorf.
- ES, G. A. VAN. 1966. *Nederlandse syntaxis in klein bestek*. Zwolle.
- ESAU, H. 1976. *Funktionsverbgefüge Revisited*. Folia Linguistica 9, 135-160.
- HINDERDAEL, M. 1981. *Präpositionale Funktionsverbgefüge im Deutschen und im Niederländischen*. Studia Germanica Gandensia 21, 331-356.
- HOFFMANN, A. 1972. *Die verbo-nominale Konstruktion - eine spezifische Form der nominalen Ausdrucksweise im modernen Englisch*. Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik 20, 158-183.
- MÜLLER, E.-A. 1978. *Funktionsverbgefüge vom Typ „Give a Smile“ und ähnliche Konstruktionen*. Frankfurt/Bern/Las Vegas.
- RENKEMA, J. 1979. *Schrijfwijzer*. 's Gravenhage.
- SOMMERFELDT, K. E. - SCHREIBER, H. 1977. *Wörterbuch zur Valenz und Distribution der Substantive*. Leipzig.